

KOMENSKIY HAYOTI VA PEDAGOGIK QARASHLARI*Murodova Maftuna**Murtazayeva Fotima Otabek qizi**Toshkent davlat pedagogika universiteti*

Anatatsiya: Yan Amos Komensiyning ta'lim faoliyati va nazariyasi, uning didaktik qarashlari yoritilgan. Shuningdek, buyuk gumanist pedagogning hayot yo'li, avlodlarga qoldirgan yuksak ilmiy xazinasida fikrlar bayon etiladi.

Kalit so'zlar: Onalik maktabi, motamli va qahramonlik, pansofiya, chex birodarlari, tabula rasa, Buyuk didaktika.

Buyuk chex gumanist pedagogi, faylasuf Yan Amos Komenskiy 1592 yil 28-martda Nivnitsa shahrida tug'ilgan. Uning otasi Martin Komnadan edi, u yerda badavlat oila Slovakiyadan ko'chib kelgan. Qishloq nomidan Komenskiy familiyasi ketdi. Otam Chexiya (Bogemiya) birodarlar jamoasining a'zosi edi. Chex birodarlar sinfiy va mulkiy tengsizlikni inkor etdilar, zo'ravon kurashni rad etishni targ'ib qildilar, protestantizmni qo'llab -quvvatladilar va milliy mustaqillik huquqini himoya qildilar. 1604 yilda Komeniyga katta baxtsizlik keldi: epidemiya uning butun oilasini olib ketdi. Yetim qolgan o'smirni qarindoshlari Gvardiya shahriga olib ketishdi. Straznitsadagi chex birodarlar jamoasining maktabi, u talaba bo'lgan, juda yaxshi obro'ga ega edi. Bu maktab, boshqalar singari, xuddi shu sxolastik-dogmatik ruh bilan singdirilgan edi, lekin birodarlik maktablari amaliy hayot uchun zarur bo'lgan bilim va mehnat ta'limi bilan ajralib turardi. 16 yoshida Komensiy Perov shahridagi lotin maktabiga o'qishga kiradi va uni muvaffaqiyatli tugatadi. Bu erda u katta sovg'alarni va ish qobiliyatini topdi. Yorqin qobiliyatlari tufayli yigit jamiyat hisobidan protestantlar oqimi hukmron bo'lgan Herborn universitetiga yuborildi. Ko'pgina chexlar bu erda qardoshlik maktablaridan o'tib, protestantizm ruhiga singib o'qishgan. Herborn Komensiyning dinshunoslik fakultetida o'qishni tugatgandan so'ng, Gollandiyaga yo'l oldi. U mashhur Heidelberg universitetida o'qishni tugatgan. Vataniga jo'nab ketishdan oldin, u oxirgi pulga N. Kopernikning "Samoviy sferalar konversiyasi to'g'risida" qo'lyozmasini sotib oldi va uyga ming kilometr piyoda yurishga majbur bo'ldi. Vataniga qaytganidan so'ng, Komensiy Perevdagi maktabni boshqarishni o'z zimmasiga oldi, birozdan keyin uni jamoa Fulnekda protestant va'zgo'yi etib tayinladi va u erda birodarlik maktabini ham boshqargan. Shu vaqtdan boshlab Komensiy hayotida yangi bosqich boshlandi. U maktabda katta ishtiyoq bilan ishlaydi, pedagogik asarlarni o'rganadi, maktabini yaxshilaydi. Yepiskopning yordamchisiga aylanadi, uylanadi, ikki farzandi bor. Tinch va baxtli hayot kechiradi. 1628-yilda chex xalqi bilan birga Po'lshaning Leshno shahriga ko'chib

keladi, bu shaharda ham qardoshlik maktabini ochib, o'qituvchi bo'lib ishlaydi, o'ziga olamshumul shuhrat keltirgan "Buyuk didaktika " va "Onalar maktabi " asarlarini nashr qildiradi. Shvetsiya va Vengriyada bo'lganda ham maktablarni isloh qilish bilan shug'ullanadi, "Hislar vositasi bilan idrok qilinadigan narsalarning suratlari " darsligini, "Insoniy ishlarni tuzatish haqida umumiy maslahatlar " asarlarini yozadi.

Komenskiy o'rta asrdan farqli o'laroq tug'ilganidan boshlab bola egallagan qobiliyatini xudoning tuhfasini hisobladi va ayni paytda, bu qobiliyat faqat tarbiya jarayonida rivojlanishini o'qtirdi. Komenskiy insonning rivojlanishida tarbiyaning o'rni benihoya ekanligiga ishonadi va tarbiya tufayligina har qanday bolani yuksak axloqli ma'lumotli qilib yetishtirish mumkin degan fikrni bildirdi, bolani yoshlik chog'idan jismonan sog'lom, ma'naviyatli qilib tarbiyalashni talab qildi.

Komenskiy o'z pedagogik qarashlarida insonni tabiatni bir qismi deb hisobladi va tabiatdagi barcha mavjudodni yagona bir qonunga bo'ysunadi, degan g'oyani olg'a suradi. Uning fikricha, ta'limni, bolalarni narsa va mavjudodlar bilan tanishtirishdan, ularni idrok qildirishdan boshlash, undan keyin ularga xos xususiyatlarni o'rganishga o'tish zarur.

Tarbiya va ta'limning butun masalasini odamlarning ehtiyojlari belgilaydi. "Qachongacha biz ochlik va chanqog'imizni qondirishga intiladigan boshqa odamlar maktabiga, kitoblarga va sovg'alarga chanqoq bo'lamiz? Yoki biz abadiy, sog'lom tilanchilar singari, boshqa odamlardan turli xil insholar, kichik kitoblar, diktantlar, eslatmalar, parchalar va Xudo yana nimani bilishini so'raymizmi? " - dedi Komeniy. Demokratiya, gumanizm, milliylik - Ya.A. pedagogik nazariyasining eng muhim xususiyatlari. Komenskiy. O'qitish nazariyasi sifatida didaktikadan farqli o'laroq, Komenskiy o'zining "Buyuk didaktikasi" ni hamma narsani hamma narsaga o'rgatish, aniq muvaffaqiyat bilan, tez, puxta o'rgatish, talabalarni yaxshi axloq va chuqur taqvodorlikka olib borishning universal san'ati deb ta'riflaydi. Komenskiyning "buyuk didaktikasi" ta'lim nazariyasi doirasidan tashqariga chiqadi, bu aslida pedagogika, shu jumladan ta'lim va tarbiya. Bu bilim ota -onalar va o'qituvchilar, talabalar va maktablar, davlat va cherkov uchun zarurdir. Maktab, uning maqsadi. Komenskiy maktabni insonparvarlik ustaxonasi, gumanizm ustaxonasi deb ataydi. Bolalarga oilada emas, balki maktabda ta'lim berish maqsadga muvofiqdir. "Baliq uchun qafaslar, daraxtlar uchun bog'lar, yoshlar uchun maktablar bo'lishi kerak." Maktabning asosiy maqsadi umuminsoniy donolikni tarqatishdir. Umumjahon donolik maktabida hamma hozirgi va kelajak hayot uchun zarur bo'lgan hamma narsani o'rgatadi. Maktabda yoshlar axloqiy jihatdan yaxshilanadi, shuning uchun maktab insonparvarlik va haqiqiy insoniylik ustaxonasidir. Bu o'qituvchilar mehnatga, hayotga tayyorgarlik ko'radigan muassasalar, bu "mashaqqatli mehnat ustaxonalari". Ammo maktab shunday ustaxonaga aylanishi uchun uni nafaqat fanlardan, balki axloq va taqvodan ham

o'rgatish kerak. Ilmiy lim bir vaqtning o'zida odamning ongini, tilini va qo'llarini yaxshilaydi.

XIX asr Komensiyani qayta kashf etdi va uning fikrlari nafaqat dunyo bo'ylab tarqaldi, balki keng qo'llanildi. Komensiyning asarlari daho deb tan olindi va uning o'zi ham insoniyatning eng buyuk mutafakkirlaridan biri edi. O'shandan beri Komensiyga bo'lgan qiziqish o'zgarmadi, har bir yangi avlod o'qituvchilari undan dono fikrlar va maslahatlar topadilar va maktab ularga ochilgan va o'z hayotiga kirgan eng yaxshisini saqlab qoladi. Asrlar mobaynida odamlar uning qanchalik to'g'ri ekanligini tan oldilar, tarbiyani hayotni o'zgartirish, umuminsoniy uyg'unlikka aylantirishga harakat qildi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Komenskiy Ya.A. Ajoyib didaktika. M., 1955 yil
2. Konstantinov N.A., Medinskiy E.N., Shabaeva M.F. Pedagogika tarixi. M., 1982 yil.
3. Zunnunov, M. Xayrullayev, B. To'xliyev, Sh. Qurbonov, X. Masudov, M. Qurbonov PEDAGOGIKA TARIXI 2004 yil.
4. Khaydarov, S. A. (2021). The role of the use of fine arts in teaching the history of the country. International scientific and practical conference. CUTTING EDGE-SCIENCE. In Conference Proceedings (pp. 41-43).
5. Davrenov, J., & Haydarov, S. (2021). TARIX FANINI O'RGANISHDA XVI-XVIII ASRLARDA YAPONIYA DAVLATI TARIXINI AHAMIYATI. Scientific progress, 1(6).